

FRIEDRICH MEINECKE

I SVENSKT KULTURLIV

NÅGRA PRINCIPIELLA SYNPUNKTER

Av Dr. phil. ERICH WITTENBERG, Lund

I.

FRIEDRICH Meinecke intar utan tvivel en rangplats bland de moderna historiska tänkare, som sökt klargöra den europeiska kulturens grundvalar och hävda dess enhet. Född 1862 växte han upp under Bismarcks glansperiod efter det Tyska rikets grundande 1870. Först vid mogen ålder såg han skuggsidorna av Bismarcks riksbyggnad och kritiserade dem. Bismarck var realpolitiker. Då han ägnade sig åt samtidens politiska problem, bestämdes han av saklighet, ansvars känsla och kylig kalkyleringsförmåga. Men hans politik har inte den vida horisont och den universella inställning, som var kännetecknande för den preussiska politiken under reformperioden mellan 1807 och 1813, utan är inriktad på omedelbara framgångar. Redan under det tysk-franska kriget påvisade Renan i sin brevväxling med David Friedrich Strauss den spricka som nu uppstått mellan den tyska idealismen och den hårda realpolitiken. Renan talade om två slags Tyskland, om två själar, som dväljas i detta land. I Schweiz bedömde Jakob Burekhardt det nya riket med djup skepsis och pessimistiskt allvar. Enligt hans åsikt är storstaten städse inställd på maktpolitik, benägen att undertrycka småstater och utan förståelse för andliga kulturvärden. Heinrich von Treitschke och J. G. Droysen, Meineckes lärare, hade visserligen med entusiasm hälsat grundandet av riket och gillade i det stora hela Bismarcks utrikespolitik, men betraktade dock med sorg den inrikespolitiska utvecklingen. Arbetarklassens uppstigande, socialismens klasskampsteorier, industrialiseringens fortskridande ingåvo Treitschke allvarliga farhågor för framtiden. Djupt förankrad i den tyska idealismens och klassicismens värld tror Treitschke med Herder, Fichte och Ranke på Europas kulturenhet. Treitschke förkastade strängt och lidelsefullt en brutal maktmoral

i folkens inre och yttre liv, men han skilde på privat- och statsmoral, vilken sistnämnda i första hand måste vara betänkt på statens självständighet och suveränitet. Av dessa skäl ogillade Treitschke skarpt att Bismarek störtades och den tyska ledningen obetänksamt övergick till imperialistisk maktpolitik.

De sista årtiondena på 1800-talet präglades av imperialismen: storstaternas medvetna strävan att förvärva utomeuropeiska kolonier för att därigenom uppnå rangställningen av världsmakter. Denna imperialistiska tendens framkallar i Tyskland djupa farhågor hos de ledande historikerna på Bismareks tid. Treitschke, Sybel och Dove se i dessa strävanden ett naturalistiskt förtylligande av statslivet, en triumf för den brutala makt- och kamptanken i folkens liv och deras ömsesidiga relationer. Kulturen själv började också komma i skarp motsättning till idealismen; den fann sitt uttryck i den blinda tron på naturvetenskapens befriande budskap och anammade kritiklöst Darwins lära om »kampen om tillvaron», som utan vidare överfördes till det politiska planet. För att försvara de imperialistiska tankegångar, som gjorde sig gällande överallt och i Tyskland mynnade ut i den alltyska rörelsen, i England i Joe Chamberlains utrikespolitik, i Ryssland i panslavismen och i Frankrike i återupplivandet av revanschtanken och bildandet av »Action française», stödde man sig gärna på rasläran; den bestyrkte människornas olikhet, framhävde skillnaden mellan herre- och slavfolk och förnekade människosläktets enhet. Till följd av detta politiska förtylligande hänvisade man gärna till naturfaktorer, t. ex. ett lands geografiska läge, för att motivera nödvändigheten av en ohämmad maktpolitik. Gobineaus aristokratiska raslära översattes 1898 till tyska och litet senare utkom Houston S. Chamberlains »Grundlagen des neunzehnten Jahrhunderts», en skrift, som utmynnar i en apoteos av arierna som herreras. På denna brokiga grund baserade Chamberlain de ariska folkens anspråk på världsherravälde.

Historievetenskapen förblev inte oberörd av maktpolitiken. På 1880-talet kom det till en häftig polemik mellan Dietrich Schäfer och Eberhard Gothein. Frågan gällde i främsta rummet statens eller kulturens primat i det historiska händelseförloppet. Början på 1890-talet präglades av diskussionerna om Lamprechts: »Deutsche Geschichte». Här frågade man sig, om de ekonomiska faktorerna äro avgörande i politiken, om massan eller personligheten bestämmer den historiska utvecklingsgången. Alla dessa debatter ge prov på tidens förändrade grundstruktur. Man strävar efter en tillför-

litlig kunskap om den empiriska verkligheten och bestrider idéernas självständiga betydelse för historien.

Redan under Bismarcks tid ha alla problem dykt upp, som skulle sysselsätta den kommande generationen: frågan om historiens uppgifter som vetenskap, problemet om nationen och nationalismen, och slutligen frågan om de drivande krafterna i den moderna utvecklingen och statens ställning som makts-, rätts- eller kulturstat. Hur har nu Meinecke ställt sig till dessa frågor?

För Meinecke är det ett centralproblem, hur en brygga skall slås över klyftan mellan Tysklands politiska och kulturella liv. Alla Meineckes forskningar kretsar kring denna fråga. I »Das Zeitalter der deutschen Erhebung» (1906) — ett verk som behandlar Tysklands andliga och politiska historia under Napoleons tid — visar Meinecke, att det går att finna beröringspunkter mellan politikens hårda värld och kulturens milda sfär. Enligt hans uppfattning låg denna epoks storhet däri, att ande och politik hade funnit varandra. Den tidens stora statsmän voro helt genomsyrade av klassicismens diktning och idealismens filosofi. De ledande diktarna och skriftställarna i det politiskt splittrade och förfallna Tyskland ha, som han bindande bevisar, fått betydelsefulla impulser genom förnyelsen av det tyska statslivet. Det problem, som behärskar denna period av Tysklands historia, är emellertid enligt Meinecke varje folks problem, om det håller på sin inre och kulturella självständighet. Överallt kommer det an på om en nations politiska liv stöder det kulturella och om de träda i intim beröring med varandra.

De tankar, Meinecke här väcker till liv, tillämpas i hans arbete »Weltbürgertum und Nationalstaat» (1908) på den tyska utvecklingen under 1800-talet. Hos honom dyker här för första gången upp den distinktion mellan »kulturnation» och »statsnation», som sedan ingått i europeisk historieskrivning. Meineckes uppfattning gör rättvisa åt det kulturella livets autonomi. Han antar på grundval av den historiska erfarenheten, att endast medvetandet om en inre kulturell gemenskap kan skänka de med en stat införlivade nationella minoriteterna en djupare känsla av samhörighet. Han påminner om att det politiskt sönderdelade Tyskland i början på 1800-talet bildade en kulturell enhet, då det bekände sig till klassicismen och idealismen. Samma sak gäller för Italien, vars rikt facetterade litteratur och konst sammansmälte italienarna, långt innan de blevo politiskt enade. Enligt Meineckes åsikt ha de nationella minoriteterna rätt att leva sitt eget nationella liv, bevara sina språkliga särdrag inom ramen av en politiskt enad stat och

åtnjuta dennas fulla skydd. I senare arbeten har Meinecke protesterat mot alla försök att med tvång och våldsamma medel inskränka eller upphäva de nationella minoriteternas rättigheter.

Dessa synpunkter stå för övrigt i full överensstämmelse med den skarpa kritik, som Hans Delbrück, Meineckes fackkollega, med orubbligt mod riktade mot den nationella tvångspolitik, som bedrevs mot polacker, danskar och elsass-lothringar i Wilhelm II:s Tyskland. Meinecke anser, att det nationella problemet bäst löses, om stat och nation finna varandra. Däremot finner han inte, att varje nationell minoritet bör ha en egen stat utan att samvetsgrant pröva, om den över huvud taget är politiskt och ekonomiskt livskraftig. En extrem nationalism skulle upplösa den europeiska kulturenheten, leda till ständiga krig och medföra en oanad splittning av Europa i livsodugliga småstater. Däremot är frihet och trygghet för de nationella minoriteternas kulturliv en förutsättning för den västerländska kulturen. Meinecke betonar, att svårigheten i det tyska problemet ligger i att anda och politik, stat och kultur ännu stå isolerade emot varandra.

I sitt betydande arbete efter förra världskriget »Die Idee der Staatsräson in der neueren Geschichte» (1924) visar sig Meinecke som en äkta humanist. Han kritiserar med bitande skärpa makt-tanken, som under den sista generationen uppträtt i form av kapitalism, militarism och nationalism. Även om det, enligt Meineckes pessimistiska, men genom historisk erfarenhet bestyrkta analys, är omöjligt att någonsin helt utrota de stora staternas naturliga maktbegär, så är det ändå ett nödvändigt ideal att hjälpa rätten till seger i staternas inre och yttre relationer. I full överensstämmelse med Ranke, Treitschke och J. G. Droysen håller Meinecke fast vid axiomet, att statslivet står under det sedliga bedömandets stränga kontroll. Han skärper t. o. m. detta axiom, genom att avvisa den principiella skillnaden mellan privatmoral och statsmoral. I essäsamlingen »Staat und Persönlichkeit», som kom ut 1933 just då den nationalsocialistiska revolutionen börjat, håller Meinecke fast vid det andliga livets autonomi och bestrider i enlighet därmed, att staten har rätt att ingripa i kulturlivet med våldsmedel. Han medger visserligen, att konst, religion och vetenskap utvecklas inom statsramen, men betonar eftertryckligt, att de nå långt över den gränsen och lyda sina egna lagar.

För historien som vetenskap gäller enligt Meinecke Rankes objektivitetskrav. De historiska företeelserna måste begripas ur deras egna förutsättningar. Men endast när historieskrivaren om-

fattar sitt föremål med medkännande förståelse, kommer han till en djupare insikt. Meinecke förkastar historien som stridslysten kamplära i politikens slavtjänst.

Höjdpunkten i Meineckes skapande utgör »Die Entstehung des Historismus» (1936). Här uppträder han till försvar för det historiska tänkesätt, som utvecklar sig i det europeiska kulturlivet på 1700-talet och i början av 1800-talet hos Shaftesbury och Leibniz, hos Voltaire, Montesquieu och Hume, hos Möser, Herder och Goethe. Liksom Ranke i sin »Geschichte der romanisch-germanischen Völker» rullar upp de politiska händelser, som bidragit till denna folkgrupps samhörighet, så utforskar Meinecke de andliga orsakerna till deras gemenskap. Han fastställer, att den västerländska kulturenheten vilar på personlighetstanken, frihetstanken och mänsklighetstanken: Nationerna äro överindividuella personligheter, som befrukta och stödja varandra under ömsesidigt utbyte av den för dem egendomliga kulturen. Frihetstanken betyder folkens självständighet utåt och inåt. Ju fastare de inre frihetsrättigheterna äro rotade i ett folk, desto mera kommer det att respektera andra folks rätt att leva. Mänsklighetstanken slutligen innebär att alla folk, som tillhöra en kulturkrets, ha gemensamma grundtankar i religion, vetenskap och litteratur, vilket möjliggör en levande och inre kontakt mellan dem. Meinecke påvisar övertygande, att historismens ursprung och utveckling är engelsk, fransk och tysk kulturs stolta gemensamma verk.

II.

För att kunna visa vilken inverkan Meinecke haft på svenskt kulturliv måste vi i första hand göra klart för oss, huruvida det fanns förutsättningar i Sverige att förstå hans uppfattningar på ett kongenialt sätt. Först och främst böra vi då undersöka, vilket intryck Bismarecks grundande av tyska riket gjorde i Sverige. Det gäller icke att taga reda på de tillfälliga, flyktiga yttringar, varmed folket gav luft åt sin ytliga uppfattning, utan endast, hur omdömesgilla och kunskapsrika personligheter ställt sig till denna fråga. Bland de män, som ventilerat det tyska problemet med djup förståelse och mogen omdömesförmåga, är *Hans Forssell* en av de främsta. Omkring en månad efter det franska nederlaget vid Sedan i oktober 1870 offentliggjordes hans uppsats »Tyskland, Frankrike och Sverige» i »Svensk Tidskrift». I denna artikel be-

traktar han förberedelsen till Tysklands enande icke bara som ett tyskt utan som ett europeiskt problem. Det tysk-franska kriget är i Forssells ögon en naturlig följd av den franska imperialism, som ger hela århundradet dess prägel, och som var ett ständigt hot mot den tyska självständigheten. I ett enat tyskt rike, som ter sig som en historisk nödvändighet, har man från nordisk synpunkt endast att se en fördel. Nationalitetsproblemet poekar energiskt på uppmärksamhet, såsom Forssell påvisar. Däremot ställer han en dys-ter prognos för en politik, som tilldelar varje nationalitet, hur liten och obetydlig den än är, en egen stat. En nationell minoritet bör visserligen tillåtas att utveckla sig i frihet inom ramen för en större stat, men den bör icke göra anspråk på politisk makt. Som varm patriot fördömer Forssell i detta sammanhang Tysklands handlingssätt mot Danmark år 1864. Vidare profeterar han, att Tysklands framtid beror på en måttfull Europa-politik, som tar hänsyn till folkens rättigheter och använder all sin energi för att i en anda av frihet uppbygga den senare riksförfattningen. Europas enhet och fredliga framtid äro enligt honom beroende av dessa idéers genombrott och seger. I detta sammanhang förkastar Forssell skarpt Frankrikes imperialistiska maktpolitik, som under sken av att vilja befria nationaliteterna endast söker tillgodose sin egen imperialism. På samma gång bekänner sig Forssell avgjort till Rankes objektivitetsståndpunkt, som bör vara en ledstjärna för all historisk forskning. Med visionär blick förutspår han, att ett Tyskland, som bedriver världsherraväldepolitik och vill behärska Europa efter Napoleons föredöme, kommer att lida skeppsbrott, förstöra sin självständighet och upplösa den västerländska kultur-enheten. Napoleon III:s nederlag är för honom ett varningstec-ken för det oundvikliga sammanbrottet för varje krass maktpolitik på dessa vägar. I sin polemik med Buckle, varunder han ger prov på sin noggranna kännedom om den tyska historieskrivningen, be- visar han omöjligheten av att tillämpa ett ensidigt naturvetenskap- ligt åskådningssätt på historiens rikt facetterade liv. Hans idéer stå här i fullständig överensstämmelse med Sybels, Droysens och Treitschkes tankevärld. Korteligen: Forssell är övertygad om historiens självständighet som vetenskap. Han ansluter sig till Rankes objektivitetsideal och bekämpar imperialismen av princip. Han visar sig skeptisk mot en politik, som har till program en rent politisk lösning av nationalitetsproblemet, men bejakar där- emot nationaliteternas kulturella självständighet och deras poli- tiska enande, för så vitt detta inte spränger Europas politiska och

kulturella enhet. I övrigt vänder han sig med skärpa mot varje tvångspolitik gentemot nationella minoriteter.

I fullständig samklang med Forssells uppfattning ser *Viktor Rydberg* i Tyskland den sanna borgerliga och religiösa frihetens land, vilket samma blod, samma intressen och historiska minnen förbinda med Norden. Det är betydelsefullt för vårt sammanhang, att Rydberg här bestämt påpekar, vilken roll kulturella faktorer spela för att stärka relationerna och förståelsen de olika folken emellan. Liksom Forssell fördömer även Rydberg principiellt en brutal maktpolitik, som fördunklar rättstanken och endast bygger folkens säkerhet på godtyckliga avgöranden med vapnens makt.

Såsom utgivare av »Svensk Tidskrift» utövade Forssell en renande och upplyftande verkan på Sveriges offentliga liv. I den intima förtrogenheten med tyskt kulturliv, den öppna blicken för svårigheten att lösa det tyska politiska problemet och den nära anslutningen till Rankes objektivitetskrav ligga de väsentliga förutsättningarna för en djupare förståelse för Meinecke i svenskt kulturliv.

I motsats till dessa vidsynta mäns tankevärld stod tidsandan. Den allmänna opinionen hade stelnat i naturvetenskapligt åskådningssätt ända in i de yngre akademikernas kretsar. Darwins väckande skrifter, Mills utilitaristiska läror, Brandes' moderna idéer motsvarade, såsom t. ex. Axel Herrlin och Georg André'n närmare ha påpekat, helt tidens smak. Mot denna tidsanda stredo Harald Hjärne, Vitalis Norström och Rudolf Kjellén. Dessa vända sig med uddvass kritik mot den tidens utilitarism, kosmopolitism och politiska radikalism.

Harald Hjärnes tankar utgöra en lärorik parallell till Meineckes inställning. Därigenom bevisas de kulturella idéernas släktskap i båda länderna och deras räckvidd över staters trånga gränser. Orsaken därtill ligger, såsom redan förut påpekats, i det besläktade ursprunget till deras världsåskådning. Såväl Hjärne som Meinecke stödjade sig på Ranke, båda se redan i det bismarekska rikets problem den europeiska utvecklingens framtida frågor.

Vilka rötter Hjärnes tankevärld har i svensk kulturtradition kan inte undersökas närmare här. Hjärne delar emellertid, som han antyder i »Lånade fördomar», 1901, helt Forssells åsikter beträffande de tyska förhållandena. Forssell å sin sida var en lysande kännare av den tyska historielitteraturen. Liksom Droysen, Meineckes lärare, ogillar han metoden att tillämpa ett naturvetenskapligt betraktelsesätt på historien. Hjärne går helt i Forssells och

Droysens fotspår. I sina uppsatser »Om politiska omdömen i historien» (1886), »Gustaf Adolfs minne» (1892) och »Historiska världsbilder» (1902), betonar Hjärne, att historikerns personlighet bestämmer räckvidden av hans historiska horisont. Endast den djupt bildade människa, som förmår fatta historiens mångskiftande företeelser på ett kongenialt sätt, kan göra full rättvisa åt det historiska livet, när hon förenar grundliga källstudier med varm humanitet. Denna uppfattning präglar Hjärnes hela produktion. Den är också karakteristisk för Meinecke, som motiverat den i nära anslutning till den filosofiska forskningens resultat, bl. a. hos Dilthey, Spranger, Litt och Tröltseh. Vi måste göra klart för oss, i vad mån denna gemensamma grunduppfattning kommer till uttryck i Hjärnes och Meineckes verk.

I full överensstämmelse med Ranke bejakar Hjärne obetingat den europeiska kulturenheten. Han påvisar redan 1889, hur denna först gjort sig gällande i krigs- och traktatsrätten och sedan huvudsakligen har kommit till synes i de kultur- och rättstankar, som framträtt i folkens ömsesidiga relationer. Enligt Hjärne kan ett om sig självt medvetet folk, en folkindividualitet, också erkänna andra folks karaktär och existensberättigande. All den begränsning till trots, som vidlåder allt mänskligt liv, mötas dock folken i den gemensamma stolta bekännelsen till sanningen. Kriget, i och för sig en naturvidrig företeelse, kan likväl främja mänsklighetens sak, om det hjälper rätts- och kulturtanken till seger. Ty folkens främsta uppgift är att vårda kulturen under oförtrutet arbete i mänsklighetens tjänst. Den sanna kosmopolitismen är ett resultat av fördjupad fosterlandskärlek, som vördar traditionen, respekterar pieteten för det förgångna och klargör kontinuiteten i ett folks historia. I »Karl XII» försvarar Hjärne år 1897 — alltså redan mitt i imperialismens tidsålder — småfolkens existensberättigande på grund av vägande kulturella skäl, alldeles såsom Bunkhardt. Den store historikern frågar: »Hvad vore våra dagars Europa utan t. ex. Nederländernas och Portugals forna insatser för att ej tala om Italien och Spanien, som helst vilja gå i slang med de 'stora'?» Hjärne betonar eftertryckligt, att man måste akta sig att blint beundra storstaterna. Kulturfolkens rang bestämmes, efter vad han säger, aldrig av kvantitativa mått, såsom befolkningssiffror, härens styrka på krigs- och fredsfot eller liknande företeelser. Ett folks insats för det europeiska kulturarbetet är allenast avgörande för dess existensberättigande.

På denna grundval kritiserar Hjärne skarpt en fatalistisk histo-

rieuppfattning, som antar, att endast ytliga faktorer bestämma ett folks utvecklingsgång. Vidare vänder sig Hjärne med vägande argument mot en pragmatisk inställning, som bedömer ett folk efter dess politiska framgång. En höjdpunkt når Hjärne med sin mästerliga kritik av nationalismen år 1899. Han jämför nationalismen med de stora religiösa kriserna, stridigheterna och krigen på 1400- och 1500-talet. Man måste dock ha klart för sig, att »i varje folks utveckling numera den allmänna kulturen är en långt starkare makt än varje folks särskilda insats». Nationaltankens gräns ligger i uppgiften att upprätthålla den europeiska kulturenheten. Nationalitetsrörelsen har, såsom Hjärne framhåller, visserligen genom Tysklands och Italiens enande skapat förutsättningar för deras politiska och kulturella självständighet men å andra sidan också förstört nederländarnas och belgiernas förening och ifrågasatt Österrikes sammanhållning, som bildar en förutsättning för Europas enhet. Slutligen har den väckt till liv den ryska nationalismen, som i grunden hotar Europas kultur.

Redan tidigare, år 1898, hade Hjärne proklamerat att varje försök att föra det rikt förgrenade historiska livet tillbaka till en enda faktor, såsom man t. ex. gör på grundval av en naturalistisk raslära, är en ödesdiger villfarelse. Att människans fysiska struktur motsvaras av hennes karaktär anser Hjärne som ett fullständigt misslag. Likaså förkastar Hjärne teorien, att folkens karaktär vilar på rasen. Dessa tankegångar hos Hjärne äro i dag mer än någonsin av en brännande aktualitet. För övrigt hade han redan 1893 utrett sin statsuppfattning närmare. Han ansluter sig till kulturstats-teorien, som innesluter rättsstatsidealet. Religion, konst, vetenskap och litteratur utveckla sig enligt sina egna lagar inom statens ram. Deras verkan sträcker sig dock långt utanför dennas trånga gränser. I Hjärnes delvis redan då men även långt senare publicerade studier om den moderna imperialismen och om Rysslands historiska utveckling tillämpar han läran om nationerna som överindividuella personligheter på dessa länder. Deras särpräglade förhållanden utreder han i en mästerlig analys, som på så sätt gör rättvisa åt de politiska och andliga förhållandena. Alla förfallstecken till trots framhäver han i sina ryska studier Rysslands ännu obrutna, outtömliga livskraft och betonar med eftertryck frihetstankens betydelse för den engelska kolonialpolitiken. Han tillråder en fredlig politik mot Ryssland och anbefaller ett främjande av de ekonomiska relationerna mellan Sverige och Ryssland.

Jämföra vi nu Hjärne och Meinecke, så är deras inre släktskap

iögonfallande. De mötas i kampställningen mot imperialismen, i bedömandet av nationalitetsfrågan, i den klara bekännelsen till kulturstaten på rättens fasta grund, i uppfattningen om historieforskningen som självständig andevetenskap och slutligen i det obetingade bejakandet av den västerländska kulturenheten. De äro bröder i anden. Meineckes verk synes oss stå i inre samband med Hjärnes idéer, som han utvecklar närmare och för vidare. Hjärnes kritik av nationalismen i slutet av förra århundradet motsvarar Meineckes skarpa vidräkning med imperialismen, militarismen och kapitalismen i: »Die Idee der Staatsräson» (1924). Hjärnes tankegångar om den andliga kulturens betydelse för ett folks utvecklingsgång träder oss till mötes i Meineckes: »Weltbürgertum und Nationalstaat» (1908). Hjärnes fasta övertygelse om de europeiska folkens inre samhörighet finner sin betydelsefulla motivering och tolkning i Meineckes »Die Entstehung des Historismus», 1936. De båda forskarnas arbeten stå alltså i ett nära inre samband och komplettera varandra. Båda begagna sig också av samma historiska måttstock. Folkens världshistoriska rangställning bestämmas enligt deras åsikt av den kulturella insatsen för den kulturkrets, till vilken de höra.

Den beundransvärda överensstämmelse, som i det stora hela faktiskt föreligger mellan Hjärne och Meinecke, finner sin förklaring i deras gemensamma andliga härkomst, d. v. s. i deras förankring i humanismens värld. Vad deras relationer till varandra beträffar, hade Meinecke, så vitt jag vet, ingen kännedom om Hjärnes verk. Å andra sidan är det säkert, att Hjärne som framstående kännare av den tyska historiska vetenskapen har varit väl förtrogen med de av Meineckes skrifter, som utkommit före år 1922, då Hjärne dog. Om han inte nämner Meineckes namn i sina arbeten, så torde orsaken vara den att Hjärne, som var 14 år äldre än Meinecke, först hade utvecklat de idéer, som även finnas hos Meinecke. Det är också tänkbart, att Hjärne ansåg det onödigt att närmare gå in på Meineckes uppfattningar, då ju båda i alla väsentliga historiska frågor stodo på samma grund. Det nära sambandet mellan Hjärnes och Meineckes världsåskådning är dock ett talande bevis på de förutsättningar, som tidigare ha funnits i Sverige, att göra rättvisa åt den tyska idealismens tankevärld.

III.

Rikta vi nu blicken på *Rudolf Kjellén*, så träda vi här in i en helt annan värld. Som vi tidigare antytt, stod Kjellén liksom Hjärne i skarp motsats till den utilitaristiska tidsandan; även han kände sig stå i stor tacksamhetsskuld till idealismens livssyn. Redan här framträder dock tydligt en märkbar skillnad mellan dem bägge. Medan Hjärne med strikt konsekvens och logik hävdar historiens självständighet såsom vetenskap, står Kjellén under hela sitt liv under det naturvetenskapliga tänkesättets inflytande. Därigenom får hans tankevärld en dubbeltydighet, som ständigt präglar hans forskningsarbete; än böjer han sig för en ensidigt naturvetenskaplig metodik, än vill han göra rättvisa åt det andliga livets självständighet, vilket emellertid ej är möjligt med Kjelléns förutsättningar. Denna ödesdigra oklarhet, som kännetecknar Kjelléns världsbild, ger förklaringen till att man kunnat bedöma honom så helt olika. Så har man i hans statslära sett ett försök att rättfärdiga en brutal maktpolitik, men även ett bevis för hans dock i grunden idealistiska världsåskådning. Kjellén tillhör, såsom det redan av den stora åldersskillnaden mellan Hjärne och honom framgår, en yngre generation, som är mera realistiskt inställd till liv och värld. Slutligen gör sig skillnaden gällande mellan Hjärne, historikern, och Kjellén, statsvetenskapsmannen.

Vari ligger nu kärnpunkten i Kjelléns lära och dess samband med tyskt andeliv och sålunda också med Meinecke? Vad först beträffar förutsättningarna för Kjelléns tankevärld i svensk vetenskaplig tradition, så stod han under sina studieår under Oskar Alins dominerande inflytande. Alin fann en stats väsen fullt uttryckt i dess författning, d. v. s. han förfäktade en rent juridisk statslära. Efter sin lärares föredöme sysselsatte Kjellén sig först huvudsakligen med problem ur Sveriges medeltida och nutida författningshistoria. Emellertid upplever Kjellén de samtida politiska händelserna med en seismografs känslighet. Maktsynpunkternas starkare framträdande i politiken, Bismarcks svängning till skyddstullpolitik från och med 1879, tidens stora sociala rörelser falla tidigt inom Kjelléns synfält. Imperialismen, som behärskar Europas politik under 1800-talets sista decennier, fångar hans livliga intresse. Mot århundradets slut befattar sig Kjellén ingående med Ratzels 1897 utkomna bok: »Politische Geographie», som kräver en politisk värdering av geografiska faktorer. Enligt Ratzel, som Kjellén ansluter sig till, är en stats geografiska läge avgörande för dess

historiska utveckling, utgör alltså icke blott, som historikerna alltid antagit, en förutsättning för, utan en väsensfaktor i allt statsliv. Samtidigt med dessa studier ägnar sig Kjellén ingående åt läsningen av den tyska politiska litteraturen och gör sig bl. a. noga förtrogen med Dahlmanns, Droysens och Treitschkes skrifter. Vidare har Rankes skrift: »Die grossen Mächte» i hög grad fängslat honom. Dessa djupgående tyska inflytelser medverka till Kjelléns idé att grundlägga en empirisk statslära, som kan komma till rätta med de moderna politiska förhållandena. Det är, menar han, icke nog, ja, alldeles omöjligt att med en ensidigt juridisk statsuppfattning allsidigt belysa statslivets mångfaldiga faktorer. I sin undersökning »Studier över Sveriges politiska gränser» (Ymer, 1899) präglar han uttrycket »geopolitik». Redan förut hade han emellertid framställt sin grunduppfattning om det politiska skeendet i sina uppsatser »Bismarck som uppfostrare» och »Nationalitetsidén» — båda från år 1898. I dessa essäer finner man redan i deras grodd alla de idéer, som äro typiska för hans kommande forskning. Starterna äro, säger han, biologiska väsenden, som lyda lagen om kampen för tillvaron. Bismarck är i Kjelléns ögon Europas störste statsman, ja, all politikens store lagstiftare; hans betydelse ligger i att han öppet och avgjort bekänt sig till blod- och järn-politiken och till fullt insett politikens nödvändiga maktkaraktär. Statspolitikens tyngdpunkt ligger enligt Kjellén i utrikespolitiken. En sund stat visar sin styrka i en egoistisk makt- och intressepolitik, som gör rättvisa åt dess befolknings tillväxt och dess berättigade expansionssträvanden. Nationalitetsidén är för Kjellén århundradets kungstanke. De nationaliteter, som bevisa sin livskraft genom att begära politisk enhet, äro existensberättigade. Kjellén anlitar alltså i motsats till Forssell och Hjärne rent politiska argument för att rättfärdiga nationalitetsrörelsen. Städs i nära samarbete med tysk forskning — Kjellén har själv uppgivit, att han grundligt och ingående studerat Meineckes verk — framlägger han resultatet av sina forskningar i sin empiriska statslära huvudsakligen i följande verk: »Stormakterna» först på svenska 1905 i två band, senare utvidgad till fyra band, på tyska i ett band 1914, »1914 års idéer», och »Staten som livsform», 1917 på tyska, »Världskrigets problem», 1916, och den omarbetade upplagan av »Stormakterna» på svenska i ett band 1920. Kjelléns idéer beaktades noga i Tyskland, emedan hans verk utom på svenska också samtidigt utkommo på tyska.

Innan vi pröva Meineckes och Kjelléns ömsesidiga relationer,

gäller det att i korthet skissera upp den teoretiska bakgrunden till Kjelléns politiska åskådning. Staten är för honom en biologisk organism. I organismtanken kommer till uttryck att individerna helt uppgå i statshelheten, och att de olika enskilda staterna bilda självständiga livsenheter, som isolera sig från varandra. Med dessa förutsättningar övar Kjellén en lidelsefull kritik mot liberalismen och förfäktar på samma gång idén om statslivets autarki. Vidare är enligt honom uttrycket »organism» förträffligt ägnat att skarpt fixera det enhetliga i alla statsfunktioner. »Liksom vi sett makter födas och växa genom naturligt urval under kamp för tillvaron, så ha vi också sett makter vissna och dö.» Ty statslivet står för honom under tvingande naturlagar. Varje makt bildar den politiska enheten av fem element, alltefter som den betraktas ifrån geografiska, etniska, ekonomiska, sociala eller juridiska synpunkter. Kjellén anser sin statsteori som en strängt objektiv statslära, då den biologiska organismens begrepp icke är belastat med några som helst subjektiva, godtyckliga värdeföreställningar. Kjellén anser en stormakt vara en stat med stor ytvidd, som utrikespolitiskt har full rörelsefrihet och vars besittningar geografiskt stå i ett fast inre sammanhang.

För att icke utsätta sig för kritiken att ha uppställt en rent naturalistisk statslära, begagnar sig Kjellén i de stora europeiska historikernas anda för staten även av sådana uttryck som »över-individuell personlighet», »andlig helhet», »sedlig-kulturell organism» o. s. v. Han åsyftar därmed att låta de andliga momenten i statslivet komma till sin rätt. Därvid förbiser han dock fullständigt, att staten icke på samma gång kan vara en biologisk organism och en sedlig-kulturell organism! I »Stormakterna», som kan anses som ett huvudverk, framträda svagheter i hans metod i särskilt stark dager. Ehuru han själv just i sin statsteori tror sig ha uttryckt det enhetliga i alla statsfunktioner, skildrar han dock de olika faktorer, som enligt honom konstituera statslivet, efter varandra utan att akta på deras inre sammanhang. Han betecknar statslivets enskilda faktorer blott såsom »element», som man därmed också liksom i en kemisk förening måste kunna skilja och isolera från varandra. Hur står detta i samklang med hans teori om staten som en organism? Fråga vi nu, vad som för Kjellén faktiskt är det avgörande momentet i stormaktspolitiken, så visar det sig i sak nästan alltid, att den geopolitiska faktorn faller utslaget; efter den mäter han folkens livsanspråk, existensberättigande och världspolitiska rangställning och kommer därvid till

godtyckliga värderingar, som stå i bjärt motsats till hans krav på en rent empirisk, värdefri statslära. Så har t. ex. Kjellén — särskilt i »Stormakterna» och i »Världskrigets politiska problem» — betecknat England som en dödssjuk statsbildning, framställt Ryssland som en rent imperialistisk makt, rättfärdigat de alltyska planerna på världsherravälde, tillerkänt småstaterna blott en ytterst ringa betydelse och förkastat den skandinaviska samhörighetstanken. Väl har Kjellén efter krigets utgång i den sista från honom härrörande upplagan av »Stormakterna» helt reviderat sina slutsatser utan att dock därmed på något sätt medgiva sin statsläras svagheter eller ens göra ett försök att ställa den på annan grundval.

Fråga vi nu efter Meineckes ställning till Kjellén, så måste vi bedöma den efter de grundläggande idéerna i Meineckes samlade produktion. Härför är det icke nog att endast hålla sig till Meineckes »Die Probleme des Weltkrieges», som visar vissa spår av krigsstämningen. Sambandet mellan Kjellén och Meinecke ligger nära till hands. Båda äro, som vi tidigare i detalj påvisat, djupt rotade i Bismarckstidens hårda realpolitik och väl förtrogna med imperialismens brännande problem. Kjellén var, som vi ovan anmärkt, en utmärkt kännare av den tyska historieskrivningen. Dock förefinnes, vad de väsentliga förutsättningarna för deras skapande beträffar, en grundskillnad mellan dem. Medan Meineckes hela produktion i grunden utgör en vidräkning med makttanken, står Kjellén själv under dennas bann. Vari ligger då enligt Meinecke kärnan i Kjelléns livsverk? Meinecke överensstämmer med Kjellén i att en juridisk statsuppfattning icke får grepp om statslivets reala faktorer och är ur stånd att allsidigt belysa statsproblemet. Likaså instämmer han med Kjellén däri, att man skall taga tillbörlig hänsyn till det »geopolitiska» momentets historiska verkan. Han medger likaså, att geopolitiska moment i politiken kunna spela en större roll än etnografiska. Också framhåller Meinecke det förtjänstfulla i att Kjellén har skänkt de ofta förbisedda utrikespolitiska faktorernas betydelse tillbörlig uppmärksamhet. Men i övrigt är Meineckes grundinställning oförenlig med Kjelléns. Kjelléns lära om staten som biologisk organism förmår enligt Meinecke icke göra rättvisa åt statslivets andliga sida. Med knivskarp kritik anmärker han mot Kjellén, att det icke går för sig att fullständigt skilja från varandra en natur- och en kultursida hos staten och ändå av kulturen vänta sig ett mildrande och luttrande inflytande på maktpolitiken. Dualismen i Kjelléns lära är ur dess

egna förutsättningar oövervinnelig. Meinecke går skarpt till rätta med Kjelléns historiska fatalism, som icke framträder i hans teori, men väl i dess praktiska tillämpning.

Huvudfelet i Kjelléns tankevärld ligger enligt Meinecke i hans lära om staten som en biologisk organism. En sådan uppfattning ställer hela statslivet utanför etikens sfär. Lyder enligt Kjellén makternas biologiska livsdrift allenast livets hårda och tvingande lagar, så blir därmed hela historien en ständig, måttlös, brutal kamp för tillvaron, utan att det finns någon gräns för detta fruktansvärda maktspel. Då denna statslära är aetisk, faller därmed på samma gång rättssynpunkten bort ur folkens uppgörelser. Med stöd av Kjelléns teori kan varje folk fullfölja vilka erövringsplaner som helst under livsrättens täckmantel. En sådan teori kan, som Meinecke träffsäkert påpekar, utnyttjas efter behag av varje stridande folk till dess förmån och är helt anpassad efter den europeiska imperialismens krav. Den rent politiska lösning av nationalproblemet, som Kjellén förfäktat, förefaller Meinecke i högsta grad otillfredsställande. I motsats till Kjellén ansluter sig Meinecke i denna fråga helt till den uppfattning, som tidigare i »Nationalismens århundrade» framlagts av Hjärne. Varje nationalitet skall bevara sin kulturella egenart och fritt och obundet vårda sin andliga tradition inom den stats gränser, till vilken den hör. Nationaliteterna böra endast i det fallet sammanfattas i en politiskt enad stat, när det är fråga om livskraftiga statsbildningar, som icke på något sätt hota eller störa Europas politiska och kulturella enhet. Överensstämmelsen mellan Forssells, Hjärnes och Meineckes uppfattningar är här påfallande.

Vidare är Kjelléns lära, såsom Meinecke framhåller, behäftad med en betänklig svaghet, i det att den otillbörligt tränger i bakgrunden kulturens betydelse som sammanhållande band i de mellanfolkliga relationerna och därigenom försvårar folkens inbördes kulturella samarbete. Med stor ensidighet betraktar Kjellén det som en livsnödvändighet för makterna att endast följa sin naturliga expansionsdrift och därvid anse sig själva som högsta självändamål. Den skarpa motsatsen mellan Kjellén och Meinecke finner sin motsvarighet i förhållandet mellan Hjärne och Kjellén. Som vidsynt historiker och övertygad anhängare av den västerländska kulturenheten kom Hjärne redan tidigt till insikt om ohållbarheten av en fatalistisk historieuppfattning, som totalt övervärderar naturfaktorernas historiska betydelse. Hjärne har vidare bestämt tagit avstånd från en kvantitativ historieuppfattning, som

bedömer ett folks historiska betydelse och rangställning efter befolkningstäthet, befolkningstillväxt, statens territoriella omfång, dess expansionsdrift, dess arméstyrka i krig och fred och liknande yttre kännetecken. Som modig talesman för småstaterna har Hjärne i Jakob Burckhardts humana anda städse betonat deras outhärliga insatser för världskulturen. Om man tänker på behandlingen av samma ämnen — som t. ex. nationalitetsproblemet eller Englands och Rysslands förhållanden, ämnen, som både Hjärne och Kjellén ha sysselsatt sig med — så spårar man den vida klyftan mellan den enes världsvida humanism och den andres hårda maktteori. Här står man inför tvenne världar, som äro skilda från varandra genom en oöverstiglig skiljemur. Meineckes övertygande kritik av Kjelléns tankegångar har för övrigt icke föranlett denne att revidera sin lära; fastmera har Kjellén i sin diskussion med Meinecke gått så långt, att han överhuvud förnekat det berättigade i att skilja mellan kulturnationer och statsnationer. Först våra dagars sorgliga händelser ha skärpt blicken för att just undertryckta folk och särskilt de små nationerna i sitt kulturmedvetande kunna finna källan till sin kraft och sin självbesinning. Den historiska erfarenheten har alltså här vittnat för Hjärne och Meinecke och mot Kjellén.

I våra dagars Sverige har man mången gång framställt Kjellén som en vägrödjare för nationalsocialismen. Man har därför bl. a. anfört, att han år 1910 först i Sverige använt uttrycket »national-socialism» och därvid anteciperat tankegångar, som direkt peka fram mot nationalsocialismen. Uttrycket »national-socialism» har dock faktiskt förekommit i Tyskland långt före Kjellén. Det användes där av Friedrich Naumann, dock i en helt annan betydelse än i Tredje Riket. Enbart ur härkomsten av ordet kan alltså icke vinnas någon bestämd uppfattning om huruvida vederbörande var nationalsocialist eller icke. Kjelléns tankegångar äro otvivelaktigt icke nationalsocialistiska. Med nationalsocialism förstod nämligen Kjellén ingenting annat än en utvidgning av socialismens idé om arbetarklassens solidaritet till att omfatta hela folket. Däri ligger emellertid ingenting, som förbinder Kjellén med den moderna nationalsocialismen. På alla avgörande punkter står Kjellén fastmera som konservativ tänkare i avgjord motsats till nationalsocialismen. Så finns t. ex. hos honom ingenting vare sig om ledaretanken eller diktaturidén, och till själva grundstenen i nationalsocialismens lärobyggnad, rastanken, ställer han sig helt negativ. Motsatsen mellan Meinecke och Hjärne å ena sidan och Kjellén å andra

sidan grundar sig allenast på deras ställningstagande till imperialismen och statstanken; dock måste eftertryckligt betonas, att det i bedömandet av de inrikespolitiska problemen finns många beröringspunkter mellan dessa tänkare. Men här kunna vi icke närmare belysa detta.

IV.

De svenskar, som senare bedömt Meinecke, ha åter närmat sig Forssells och Hjärnes vidsynta ståndpunkt. Den Kjellénska statslärans begränsning är numera alldeles bortsett från dess stora förtjänster i övrigt nästan allmänt erkänd i Sverige. Bland dem, som här åter riktat uppmärksamheten på Meineckes tankevärld, bör i första hand nämnas *Elof Åkesson*. Han var Vitalis Norströms lärjunge och stod nära Rudolf Kjellén och hans krets. Tack vare dessa förbindelser kommo hans studier tidigt att rikta sig på tysk filosofi och historia. Speciellt genom hans noggranna kändedom om historismens problem — Elof Åkesson är bl. a. en lärd kännare av Ernst Troeltsch, Friedrich Meineckes nära vän — förefunnos hos honom alla förutsättningar för en djupare förståelse av Meinecke. I sin uppsats: »Statsnyttans idé», som först utkom i »Svensk Tidskrift», 1927, har Åkesson berört statsetikens problem, d. v. s. frågan, om särskilda etiska grundsatser gälla för statslivet, eller detta fastmer faller utanför etikens ramar. Under full uppskattning av Meineckes idévärld ansluter sig Åkesson här till den tanken, att statsetiken i sak utgör ett specialfall av en generell etik, d. v. s. han hävdar liksom Meinecke etikens tillämpning på statslivet i dess helhet. Likaså mötas Åkesson och Meinecke i kritiken av kapitalismen, militarismen och imperialismen under efterkrigsperioden, vilka han i full samklang med den andliga traditionen från Harald Hjärne och Meinecke anser som förfallsföreteelser. Liksom dessa historiker finner Åkesson i den gemensamma västerländska kulturen den sammanhållande kraften och den outhärliga grunden för Europas politiska framtid. Han framhåller, att just de individuella skillnaderna mellan folken ge vid handen, att de äro hänvisade till varandra och äro i stånd till ömsesidigt befruktande växelverkan. Den moraliska fariseismen och den praktiska materialismen förbise lätt detta.

I skarp motsats till läran om radikala omdaningar och revolutionära nyutvecklingar framhäver Åkesson kontinuitetstankens centrala betydelse för folkens historiska utveckling. Blott en anda av

ömsesidig förståelse och djupt rotad inre fredsberedskap på rättens och den mänskliga solidaritetens fasta grund kan främja Europas framtida politiska förnyelse. Hatet förstör, kärleken allena bygger upp. Under kritik av Stedings nationalsocialistiska kulturteori, som framlagts i »Das Reich und die Krankheit der europäischen Kultur», fastslår Elof Åkesson likaledes i Meineckes anda: »Aktningen för individualiteten innebär också aktningen för andra folk. Vi tro icke, att det är nödvändigt att förstöra andra folk för att bevara vår egen individuella nationalkaraktär. Vi tro, att sann individualitet kan förvärfvas genom fredligt och öppet samarbete med andra nationer.» Så finner man här ett samband mellan Rydberg, Forssell, Hjärne, Meinecke och Elof Åkesson i erkännandet av nationerna som andliga individualiteter liksom i det obetingade bejakandet av kultur- och mänsklighetstanken på rätts- och kontinuitetsidéernas fasta grund.

Även *Georg André*n, som ursprungligen tillhörde Kjelléns skola och påverkades starkt av Vitalis Norström, har funnit vägen till Meinecke. I sitt varmhjärtade eftermäle över Kjellén i »Historisk Tidskrift», 1923, och »Svensk Tidskrift», 1932, har André n framhävt Kjelléns motsats till den naturalistiska tidsandan. Uppgårelsen med denna är på samma gång ett grundmotiv, som genomgår dåtidens svenska och tyska historieskrivning. Kjelléns förkastande av Alins rent juridiska statslära har sin motsvarighet i de tyska historikernas avvisande av Labands likaledes rent juridiska statsuppfattning. Det tyska problemet var, som vi sett, redan tidigt föremål för Kjelléns forskning. Under intryck av Bismarck och samtidens dominerande maktpolitik kom Kjellén till att bejaka den europeiska imperialismen, som han principiellt rättfärdigade i sin biologiska organismteori. I motsats till Kjellén har André n i sina »Huvudströmningar i tysk statsvetenskap», 1928, på det avstånd, som möjliggör historisk objektivitet, helt annorlunda belyst det bismarckska rikets problem. De politiska och kulturella frågor, som då dyka upp, avteckna sig fullständigt i Treitschkes verk. Hans betydelse låg enligt André ns träffande karakteristik i att han som trogen son av den tyska idealismen försöker slå en brygga mellan denna och den bismarckska realpolitiken. André n betonar träffande, att Treitschke icke på något sätt har varit en hämningslös maktpolitiker och långt mindre någon anhängare av imperialismen. För André n är grundproblemet i Tysklands historia under 1800-talet strävan att försona ande och politik. Just denna fråga utgör också grundmotivet i Meineckes »Weltbürgertum und

Nationalstaat», en bok, som Andréén utan förbehåll bekänner sig till. Därmed gillar han i sak Meineckes särskiljande av »kultur- och statsnation», vars berättigande just Kjellén hade bestritt. Följdriktigt ställer sig Andréén också positiv till Meineckes verk: »Die Idee der Staatsräson in der neueren Geschichte», 1924, som principiellt förkastar efterkrigstidens imperialism, kapitalism och militarism; under det att just Kjellén sökte rättfärdiga dessa företeelser i förkrigsvärldens statssystem. Vidare visar Andréén i sitt anförda verk, hurusom frågan om förhållandet mellan idealism och maktpolitik utgör ett huvuddrag i det tyska tänkandet från Herder över Hegel, Ranke och Treitschke fram till Meinecke, utan att denna genomgående linje någonsin avbröts under den förnazistiska tiden. Således utmynnar också Andrééns statsuppfattning i Meineckes tankevärld.

Bland fackhistorikerna har *Nils Ahnlund* närmare sysselsatt sig med Meinecke i Hjärnes humana och universella anda. Han betecknar honom som »utmärkt historiker och tänkare». I sin undersökning »Historien och nuet», 1931, tillbakavisar Ahnlund under åberopande av Ernst Trötsch, Benedetto Croce och Friedrich Meinecke avgjort vår tids antihistorism. Med hänvisning till Nietzsche, som talar om »den historiska sjukdomen», ansluter sig Ahnlund till Meineckes omdöme: att »endast svaga och klentrogna själar måste digna under bördan». Med Croce, som å sin sida återigen står Meineckes tänkesätt mycket nära, fastslår Ahnlund, att dessa strömningar icke mäktat skapa ett enda nytt värde. »Humanitas är ingen frukt av naturen utan av historien; den nya antihistorismen visar ingen enda ansats till högre mänsklighet.» Däri ligger Meineckes bekännelse till kultur- och mänsklighetstanken. Likaså går det helt i Meineckes stil, när Ahnlund framställer frihetsidén som den ledande principen i mänsklighetens historia. Här är över generationerna slagen en brygga mellan Geijer, Hjärne, Meinecke och Ahnlund. Gentemot vår tids antihistorism hyllar Ahnlund liksom Meinecke den historiska kontinuitetstanken och religionens enande kraft. Sammanhanget mellan Ranke, Meinecke och Ahnlund träder klart i dagen. I samklang med Trötsch och Meinecke och liknande tankegångar hos Hjärne hävdar Ahnlund, att historikernas rikt utvecklade personlighet är förutsättningen för hans historiska insiktsfullhet och vidsyn.

Som Ahnlunds undersökningar till de nordiska ländernas historia klart visa, ser han i nationalidéerna en ursprunglig drivkraft i all historia och tror på folkens förnyelse genom ett luttrat kultur-

medvetande. Också detta utgör i sak en märklig parallell till Meineckes lära om kulturnationen. Under hänvisning till kontroversen Oncken—Frank, d. v. s. de angrepp, för vilka Oncken varit utsatt i Tredje Riket, betecknar Ahnlund Meineckes ställningstagande för Oncken som ett mönster av saklighet och objektivitet. Tydligast framträder den principiella överensstämmelsen mellan Meineckes och Ahnlunds tankevärld i Ahnlunds knivskarpa kritik av den redan ovan omnämnda boken av Steding, vilken bedömer folkens livsberättigande från nationalsocialistisk maktståndpunkt. Mot denna uppfattning betonar Ahnlund, att de olika folken utgöra andliga individualiteter, som måste förstås efter sina egna särpräglade livsbetingelser. Politisk aktivitet och yttre expansionsdrift må, som han träffande påpekar, väl spela en roll i stormakternas politik, men äro icke på sin plats hos små folk, som finna utlopp för sin inre styrka i sina inrepolitiska och kulturella förhållanden. Som Ahnlund här och även annorstädes klargör, kan det rikt förgrenade historiska livet icke inpressas under en enda formel. Icke makten, utan kulturen binder folken samman. Frihets-, personlighets- och mänsklighetstanken äro de pelare, på vilka Meineckes och hans svenska tolkares världsbild vilar.

Meineckes inflytande långt utöver Tysklands gränser visar, att idéerna förmå att slå en brygga mellan folken och på så sätt tjäna mänsklighetens fullkomnande. De utgöra städse en motvikt mot vapnens råa kraft och kunna skapa oförgängliga kulturvärden i folkens ömsesidigt befruktande umgänge. En ideell världsåskådning, besläktad med Meineckes humanism, har även i Sverige haft betydelsefulla representanter. Trots stundens bittra nöd, trots våra dagars hårda världskamp förblir det humanistens orubbliga tillit och starka tro, att folkens skarpa motsättningar skola låta sig övervinnas i den humana anda, som tidigare hade slagit rot i den västerländska kulturvärlden. På denna grund måste en ny värld födas, som hyllar toleransidén och folkens ömsesidiga förståelse och därigenom främjar en fruktbar samverkan för västerlandets trots allt odödliga kulturideal.